

Beynəlxalq mədəni əlaqələr sahəsində ixtisaslı kadrların hazırlanmasının əhəmiyyəti

Hazırda kulturologiyanın əsas vəzifələrindən ən əhəmiyyətli mədəniyyət müəssisələrinə rəhbərlik üçün ixtisaslı kadrların hazırlanmasıdır. Hərtərəfli biliyə malik olan, estetik duyğusu və pedaqoji məharəti ilə fərqlənən, yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətinə yiyələnən mütəxəssislərin yetişdirilməsi müasir kulturologiyanın əsas vəzifələrindən biridir. Məhz bu məqsədlə də Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti nəzdində mədəniyyət və incəsənətin bütün sahələrini əhatə edən unikal ixtisaslar üzrə yüksək ixtisaslı mütəxəssislər hazırlanır. Bu işdə rektor Timurçin Əfəndiyevin müstəsna xidməti vardır.

Yeni mütəxəssislər hazırlanarkən cəmiyyətdə insan amilinə, şəxsiyyət azadlığına daha çox üstünlük verilir. İnsanların mədəni asudə vaxt fəaliyyətləri siyahılaşdırılmır, hər bir fərdin estetik duyumu, azad seçim imkanları nəzərə alınır. İnsanların arzu etdikləri istirahət və oyləncə, bədii və texniki yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə şərait yaradılır. Mədəni xidmət sahəsində rəqabət prinsipinə üstünlük verilir.

Məlumdur ki, müstəqil bir ölkə kimi inkişaf etməsi nəhəng dövlətlərlə mədəni əlaqələrin yaradılması indiki çətin geosiyasi məkanda Azərbaycan üçün çox vacibdir. Azərbaycan güclü dövlətlərin himayəçiliyini, dəstəyini qazanmadan öz müstəqilliyini lazımi səviyyədə qoruyub saxlaya bilməz. Həmin nüfuzu və dəstəyi qazanmaq üçün isə Azərbaycan dövləti öz xalqının qədim sivilizasiya yolu keçdiyini və bəşər mədəniyyətinə gətirdiyi mənəvi sərvətləri dünya ictimaiyyətinə təqdim etməyi bacarmalıdır. Bu təqdimat mədəni sərvətlərimizi dünyanın hərrac bazarlarına çıxarıb satmaqla baş vermir. Satış çıxarılanlar heç zaman bizim olmamışdır. Ayrı-ayrı tarixi dövrlərdə milli xalçalarımız, meşəət əşyalarımız, dekorativ-təbiiq sənət nümunələrimiz satın alınaraq xarici ölkələrə daşınmış və Azərbaycan mədəniyyət xəzinəsində ağır itkilər olmuşdur. Məhz bütün bunları nəzərə alaraq Azərbaycan dövləti tarix və mədəniyyət abidələrimizi qoruyub saxlayır, onlardan daha səmərəli şəkildə istifadə edir. Mədəni irsimizin qorunub-saxlanması dövlətin mədəniyyət siyasətinin tərkib hissəsi hesab olunur. Lakin mədəni irsin beynəlxalq siyasətə

tətbiq edilməsi vəzifəsi əsasən mədəniyyət müəssisələrinin və onların kulturoloq mütəxəssislərinin üzərində düşür. Məsələn, muzeylərimiz xalqımıza məxsus olan mədəni-tarixi dəyərlərimizi ayrı-ayrı ölkələrdə təbliğ edirlər. Bu sərğilər prosesində kütləvi informasiya vasitələrindən, müxtəlif dillərdə nəşr olunmuş buklet və kitablardan istifadə olunur, Azərbaycanın mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin çıxışları təşkil edilir. Mehız müqayisəli kulturologiyanın elmi-metodik potensialı muzey əşyalarının və bir sıra yardımçı vasitələrin köməyi ilə Azərbaycan xalqı və onun mədəniyyəti haqqında sərği keçirilən ərazinin əhalisində obyektiv fikir yaratmaq imkanı verir.

Dünyada mədəni asudə vaxtın turizm formasına da çox geniş yer verilir. Turizm həm asudə vaxtın daha mənalı keçməsi üçün əhəmiyyətlidir, həm də ölkənin milli gəlirinin artmasına əhəmiyyətli təsir göstərən əlverişli bir sahədir. Müqayisəli kulturologiya sahəsində aparılan araşdırmalara görə müxtəlif ölkələrin milli gəlirinin böyük bir hissəsi turizm xidmətindən daxil olan mənfəətdən formalaşır. Hələ XX yüzilliyin 60-cı illərindən başlayaraq dünyanın iqtisadi inkişaf etmiş ölkələri mədəni asudə vaxtın geniş məkanında təşkilinə üstünlük verməyi zəruri hesab edirlər. Bunun da nəticəsində müasir mərhələdə ABŞ-da, Böyük Britaniyada, Kanadada, Avstriyada, Almaniyada və dünyanın bir sıra digər ölkələrində turizm yüksək inkişaf həddinə qalxmışdır. Adı çəkilən ölkələrdə turizmin inkişafı üçün dövlət büdcəsindən böyük maliyyə vəsaiti ayrılır.

Müqayisəli kulturologiya mədəni asudə vaxtın təşkilini məsələsinə insanın mədəni fəaliyyət azadlığına təminat yaradan əsas amillərdən biri kimi qiymətləndirir. Bununla yanaşı, müqayisəli kulturologiya beynəlxalq təcrübənin mənimlənməsinə diqqətlə yanaşır. Kulturoloqların apardıqları araşdırmalar göstərir ki, ABŞ və Böyük Britaniyada təbii potensialını ardıcıl olaraq artırmaq və inkişaf etdirmək üçün xüsusi ənənəvi sistem formalaşmışdır. Bu sistemə uyğun olan ictimaiyyətin və dövlətin tələbləri aşağıdakı istiqamətlərdə reallaşdırılır:

- milli mədəniyyətin ən qiymətli nümunələrinin dövlət tərəfindən mühafizə olunması;
- ənənəvi xalq yaradıcılığının qorunması və inkişaf etdirilməsi;
- əhalinin asudə vaxtının təşkilini üçün müəssisələr, təşkilatlar, ictimai və sosial institutlara dövlət tərəfindən vergi imtiyazlarının verilməsi;
- uşaq və yeniyetmələrin, gənclərin, habelə yaşlı nəslin estetik tələbatını ödəyə biləcək, hər bir sosial qrupun mədəni tərbibinə təminat yaradacaq

və bir-birinə alternativ olan müxtəlif proqramların yaradılması.

Müqayisəli kulturologiya beynəlxalq mədəni təcrübəni milli-ənənəvi xüsusiyyətlərlə, dövlətin siyasəti və mədəniyyət strategiyası ilə əlaqələndirir, hər bir xalqın etnoqrafiyasını, etik normalarını, psixoloji cəhətlərini nəzərə alır. Mədəniyyət siyasəti məhiyyəti etibarilə bəşəridir. Bir sıra beynəlxalq diplomatik münasibət və əlaqələrin formalaşmasında, bəşəriyyətə humanist ideyaların aşılmasında mədəniyyət siyasəti zəruridir. Digər tərəfdən yaradılan mədəni əlaqələr xalqları bir-birinə yaxınlaşdırmaqla yanaşı, bir-birinin mədəni sərvətlərindən bəhrələrin. Eyni zamanda ayrı-ayrı ölkələrin mədəni inkişaf təcrübəsi öyrənilir. Məsələn, Yaponiyada mədəniyyətin inkişafı haqqında xüsusi dövlət konsepsiyası mövcuddur. Bu mədəni inkişaf konsepsiyasında 5 əsas siyasi xətt üstünlük təşkil edir. Burada mədəniyyətin inkişaf istiqamətləri aşağıdakı amillər üzərində qurulur:

- Milli xüsusiyyətlərin qorunması və istifadəsi;
- Mədəni imkanlar;
- Milli dil siyasətinə yardım;
- İncəsənətin dəstəklənməsi;
- Müəlliflik hüququnun qorunması.

Milli xüsusiyyətlərin qorunması və istifadəsi anlayışına uyğun olaraq yapon xalqının tarixinin və mədəniyyətinin öyrənilməsinə, düzgün anlaşılmasına dövlət səviyyəsində qayğı göstərilir. Mədəni irsin qorunması haqqında qanuna əsasən vacib mədəni xüsusiyyətlər, tarixi-incəsənət yerləri, monumental abidələr və s. qorunur, bərpa edilir. Tarixi yerlərdə qazıntı işləri aparılır, bədii və elmi əhəmiyyəti olan əsərlərin satın alınmasına və qorunmasına dövlət tərəfindən yardım edilir.

Mələumdur ki, dünyada millətlərarası münasibətlərdə kifayət qədər düyünlərdə vardır, Lakin milli münasibətlərdə mövcud olan bu düyünlər və qarşıdurmalarla yanaşı, dünya sivilizasiyasının inkişafına müsbət təsir edən humanist amillər də çoxdur. Belə ki, yalnız beynəlxalq mədəni əlaqələr prosesində milli və humanist ideyaların bir vəhdət şəklində birləşməsi mümkündür. Göstərilən amillərin vahid formada təzahür etməsi üçün millətlərarası mədəni əlaqələrin təşkilinin alternativı yoxdur. Çünki millətlərarası mədəni əlaqələr nəinki milli münasibətlərin humanistləşdirilməsinə təkan verir, eyni zamanda qloballaşma və dövlətlərarası inteqrasiya proseslərinin formalaşmasını sürətləndirir.

Mədəni əlaqələr milli ünsiyyətin məzmununu zənginləşdirir, xalqlar arasında çoxsahəli iş birliyinin qurulmasına, cəmiyyətdə mövcud olan müxtəlif prob-

lemlərin həllinə geniş şərait yaradır. Odur ki, millətlərarası ünsiyyət mədəniyyəti müasir dövrdə hətta ən ziddiyyətli və gərgin vəziyyətlərin tənzimlənməsinin daha çəvik vasitəsidir. Bəşəri normalara əsaslanan mədəni əlaqələr yüksək əxlaq prinsiplərinə uyğun olaraq özündə yüksək insani mədəniyyəti birləşdirir. Bu ünsiyyət forması milli-etnik fərqlənmələrdən uzaqlaşmanın vəsaiti kimi katalizator rolunu oynayır, milli mədəniyyətlərin bir-birinin mədəni-irsi dəyərlərindən bəhrələnməsinə yardımçı olur.

Məhz bu spesifik xüsusiyyətlərinə görə hələ sovet dövründə beynəlxalq mədəni əməkdaşlıq dövlətin xarici siyasətinin əsas təzahürələrindən biri olmuşdur.

Həç kəsə sirs deyildir ki, Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra onun daha yüksək səviyyəyə beynəlxalq mədəni əlaqələr yaratmasına ehtiyac vardır. Ölkəmizin müstəqil bir subyekti kimi dünya siyasətinə inteqrasiya olunması yenidən möhkəmlənən dövlət sisteminin davamiyyəti inkişafına təminat yaratmalı, beynəlxalq mədəni əlaqələr əsasında millətimize və xalqımıza haqqında müsbət fikirlər formalaşdırılmalıdır. Həmçinin, dünya dövlətləri bütün ölkələr və xalqlar arasında həqiqi mədəni sərvətlərin geniş qarşılıqlı mübadiləsinə tərəfdar olmalıdırlar. Bu cür mübadilə humanizmin məqsədlərinə, xalqların mədəniyyətə zənginləşməsinə, sülhün və mehriban qonşuluğun möhkəmlənməsinə xidmət etməlidir. Bu prosesin inkişaf etdirilməsində isə müqayisəli kulturologiyanın rolu əvəzsizdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, zəngin təbii sərvətlərə, əlverişli coğrafi mövqeyə, güclü istehsal vasitələrinə malik olan Azərbaycan həmişə dünya ölkələrinin diqqətini cəlb etmişdir. Lakin Azərbaycan 200 ilə yaxın bir müddət ərzində rus imperiyasının əsarəti altında olduğuna görə özünün müstəqil xarici mədəni əlaqələrini yarada bilməmişdir. 70 il ərzində isə sovet imperiyası tərkibində Azərbaycan mədəniyyəti müəyyən siyasi məhdudiyyətlərə baxmayaraq inkişaf etmiş, dünya miqyasında öz milli simasını nümayiş etdirə bilmişdir. Azərbaycan mədəniyyətinə sovet etikətinin vurulmasına baxmayaraq xalqımızın müəyyən istedad və qabiliyyətlərini, tarixini, adət və ənənəsini, milli-etnoqrafik xüsusiyyətlərini təbliğ edə bilən şəxsiyyətlərimiz yetişmişdir. Xüsusilə dünya şöhrətli mədəniyyət və incəsənət xadimlərimizin sənətkarlıq fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq mədəni əlaqələri bu və ya digər formada mümkün olmuşdur.

Mübaligəsiz demək olar ki, 1993-cü ildə ümum-millil lider Heydər Əliyevin Azərbaycan prezidenti vəzifəsinə gəlməsi Azərbaycan Respublikasının xarici

ölkələrlə mədəni əlaqələrini keyfi dərəcədə dəyişmiş və qarşı Türkiyə dövləti ilə çox geniş şəkildə (bir millət iki dövlət) mədəni əlaqələr qurulmuşdur. Bizə tarixi araşdırmalardan hələ məlumdur ki, sovet imperiyası ərazisinin 0.4 faizini və əhalisinin 2.5 faizini təşkil edən Azərbaycan, özüm və çay istehsalında ikinci, neft və polad boruların istehsalına görə isə SSRİ-də üçüncü yeri tuturdu. Məişət kondisionerləri və silindr yağları istehsalı da əsasən Azərbaycan ərazisində cəmləşdirilmişdi. Bununla yanaşı, SSRİ-də istehsal edilən neft-qazma və neft-istismar, geoloji kəşfiyyat avadanlıqlarının əsas hissəsi Azərbaycan SSR-in payına düşürdü. Pambiq, tütün, yun, ipək, meyvə, tərəvəz və s. sahələr üzrə də Azərbaycan fərqlənirdi. Lakin bu qədər geniş istehsal sahələri olmasına baxmayaraq Azərbaycan xalqı əldə olunan külli miqdarda vəsaitdən məhrum edilirdi. Bu məhrumiyətlər respublikanın xarici dövlətlərlə birbaşa mədəni və iqtisadi əlaqələrini yaratmaq sahəsində də özünü büruzə verirdi. Mərkəzi hakimiyyətin icazəsi olmadan adi turist kimi də başqa dövlətlərlə əlaqə yaratmaq mümkün deyildi. Hər halda mərkəzin nəzarəti altında da olsa, Azərbaycanın beynəlxalq mədəni əlaqələri məhdud səviyyəyə inkişaf etdirdi. Professor Musa Qasımovun fikrincə, həmin dövrlərdə "Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq mədəni əlaqələrini xüsusi dövlət orqanları, ictimai və yaradıcı təşkilatlar, ayrı-ayrı mədəniyyət xadimləri həyata keçirirdilər. Respublikamız dünyanın 120-dən çox ölkəsi ilə mədəni əlaqələr saxlayırdı".

Bildiyimiz kimi, dövlətlərarası işgüzar münasibətlərin formalaşmasında, millətlər və xalqların bir-birinə yaxınlaşmasında turizm işinin düzgün təşkilini çox böyük siyasi əhəmiyyət kəsb edir. Turizm həm dövlət siyasətində, həm də onun iqtisadi potensialının artırılmasında mühüm yer tutur. Belə ki, turizmə ciddi xərc qoymadan kifayət qədər xarici valyuta əldə etmək mümkün deyil. İndiki mərhələdə Azərbaycanın zəngin turizm potensialı vardır. Bu potensialdan sovet ittifaqı dövründə istifadə edilməmişdir. Lakin sovet ittifaqı mədəni əlaqələri kommunist əxlaq prinsiplərinə uyğun şəkildə siyasətləşdirdiyindən turizm imkanlarından tam şəkildə istifadə olunmurdu.

Turizmin təşkilini ilə hələ əvvəllər əsasən Respublika Baş Turizm İdarəsi və Azərbaycan Turizm və Ekskursiya Şurası məşğul olurdu. Tarixi materiallardan məlum olur ki, 1975-ci ildə Bakı Xarici Turizm İdarəsi 28289 xarici turist qəbul etmiş, xaricə isə 4509 nəfər göndərmişdir. Bunun nəticəsində 51.6 min manat məbləğində vəsait qazanılmışdır və bundan sonra respublika rəhbərliyi turizmin inkişafı üçün müəyyən işlər görmüşdür.

Respublikada turizm işinin maddi-texniki bazasını yaxşılaşdırmaq məqsədilə 1978-ci ildə "Moskva" mehmanxanası yenidən istifadəyə verilmişdir. Sonralar da turizmin inkişafına qismən diqqət yetirilmiş, "Karvan-saranın" və "Gəncə" mehmanxanasının açılışı hesabına turizm bazaları artmışdır. 1987-ci ildə turizmdən 254.3 milyon manat gəlir əldə olunmuşdur. Məhz həmin ildən başlayaraq turizmdən əldə olunan gəlirin bir hissəsi Azərbaycan Respublikasının özünə qalmışdır. Hazırda isə, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi bu işdə çox böyük və əhəmiyyətli işləri layiqincə yerinə yetirir.

Beynəlxalq mədəni əlaqələr genişləndikcə Azərbaycan xalqı tanınmış, onun haqqında daha çox informasiyalar almaq və yaymaq maraqları da artmışdır. Təbii ki, turizm əlaqələri Azərbaycanın mədəniyyətinin, incəsənətinin, tarixinin təbliğində müstəsna rol oynamışdır. Hətta Azərbaycanla tanışlıqda siyasi maraqları olan xaricilər də "turist" adı altında xalqımızın həyatını, onun mədəni irsini öyrənməyə cəhdlər göstərmişlər. Bunun da nəticəsində bir çox xarici ölkələrdə Azərbaycan xalqının mədəni irsindən, onun mövcud vəziyyətindən bəhs edən kitab və məqalələr dərc olunmuşdur. Eyni zamanda Azərbaycan ədəblərinin və əsərlərinin ösərlərini öz ölkələrinin nəşriyyatlarında kitab şəklində çap etmişlər. Məsələn, hələ 1970-1976-cı illərdə ABŞ-da sənətsünas Çarlz Elisin "Azərbaycan xalqları" adlı kitabı nəşr olunmuş, 1977-ci ildə isə Azərbaycanın satirik şairi Mirzə Ələkbər Sabirin "Hophopname" kitabı çap olunmuşdur. ABŞ Konqresi kitabxanasında Nizaminin, Füzulinin, Səməd Vurğunun, Cəfər Cabbarlının və başqa şairlərin əsərləri saxlanılır.

Türkiyədə, İranda, Macarıstanda, Almaniyada, Kubada və dünyanın onlarla başqa ölkələrində Azərbaycan müəlliflərinin əsərləri çap edilmişdir.

Almaniyanın Frankfurt şəhərində keçirilən 41-ci beynəlxalq kitab yarmarkasında tarixdə ilk dəfə olaraq müstəqil bölmədə Azərbaycan kitabları nümayiş etdirilmişdir. Təxminən 150 adda milli kitablarımız olan bu sərgidə Dağlıq Qarabağ, Naxçıvan, Şəki, Lənkəran haqqında albomlar, Azərbaycan klassikləri Nizami Gəncəvinin, Məhəmməd Füzulinin əsərləri, bəstəkarlar Əliyev Hacıbəyovun, Qara Qarayevin, Fikrət Əmirovun, şair Rəsul Rzanın həyat və yaradıcılığından bəhs edən albomlar nümayiş etdirilmişdir. Sərgidə "Azərbaycan xörəkləri", "Azərbaycan miniatürləri", "Azərbaycan təbiəti" və başqa kitablar böyük maraqla qarşılanmışdır. Tanınmış tarixçilərimiz Ziya Bünyadovun, Fəridə Məmmədovanın ölkəmizin tarixi keçmişinə həsr etdikləri əsərlər Dağlıq Qarabağ həqiqətlərini almanlara olduğu kimi çatdırı

bilmişdir.

Xarici ölkələrlə mədəni əlaqələrin formalaşmasında Azərbaycanın mədəniyyət günlərinin keçirilməsi də xüsusi rol oynamışdır. Mədəniyyət günləri zamanı Azərbaycan dünyanın hər yerində bütün millət və xalqların nümayəndələrinin dərin rəğbətinə səbəb olmuşdur. Məsələn, Rəşid Behbudovun, Zeynəb Xanlarovanın, Fidan və Xuraman Qasimovaların və başqa dünya şöhrətli sənətkarlarımızın çıxışları xarici ölkələrdə böyük hərarətlə qarşılanmışdır. Azərbaycan xalqının sivil mədəniyyətə malik olması haqqında beynəlxalq miqyasda müsbət rəy yaranmışdır.

Mədəniyyətlərin bir-biri ilə yaxınlaşması dövlətlərarası münasibətlərin ahəngdar inkişafında böyük əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, sənətkarlar, mədəniyyət və incəsənət xadimləri bəzən dövlətlərarası siyasi münasibətlərin qurucularına, "katalizatorlarına" çevrilirlər.

Sovet imperiyasının dağıldığı son anlara qədər xarici aləmlə mədəni əlaqələr ideologiyalaşdırılıb, böyük məhdudiyətlərlə müşayiət olunurdu. Xüsusilə, sovet dövründə bizə qardaş olan Türkiyə strateji düşmən kimi təqdim edilirdi. Lakin buna baxmayaraq ayır-ayrı illərdə Türkiyə ilə mədəni əməkdaşlığa dair sazişlər bağlanmış, Türkiyənin mədəniyyət və incəsənət xadimlərinə də Azərbaycanla tanışlıq və mədəni əlaqələr üçün imkanlar yaradılmışdır. 1977-ci ildə Türkiyə ictimaiyyətinin böyük bir nümayəndə heyəti Azərbaycana gəlmişdir. 1978-1979-cu illərdə isə SSRİ dostluq və mədəni əlaqələr cəmiyyətinin nümayəndələri respublikamıza gəlmiş və ölkə ictimaiyyəti ilə bir sıra görüşlər keçirmişdilər.

Azərbaycanla Türkiyənin tarixi əlaqələrinin tədqiqatçısı Mahir Abdullayevin fikrincə, Türkiyənin keçmiş baş naziri Süleyman Dəmirəlin və prezidentlər Turqut Özalın (səbiq) və Abdullah Gülün, habelə türk xalqının bir sıra ictimai və dövlət xadimlərinin, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin üzvlərinin, ictimai təşkilatların, müxtəlif mədəniyyət, elm və incəsənət nümayəndələrinin, işgüzar adamların respublikamızla səfərləri, habelə Azərbaycanın da müxtəlif səviyyəli nümayəndələrinin, o cümlədən Azərbaycanın dövlət başçısı İlham Əliyevin qonşu ölkəyə səfəri qarşılıqlı etimadı artırmış, mədəni əlaqələrin genişləndirilməsinə imkan yaratmışdır.

● İ.HÜSEYNOV,
ADMU-nun tətbiqi kulturologiya
kafedrasının müdiri,
kulturologiya elmləri doktoru